

ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar

Hallássérült Személyek Módszertani és Rehabilitációs Szakcsoportja

Három új nyelvi teszt

CSÁNYI YVONNE

csanyi.yvonne@barczi.elte.hu

Absztrakt

Szerző három újonnan át- illetve kidolgozott nyelvi tesztet mutat be. Az első egy 24 feladatból álló grammatikai teszt, melynek 21 feladata expresszív megoldást igényel. A vizsgálati személynek szóban kell kiegészítenie egy mondatot a hiányzó grammatikai elemmel. Az utolsó három feladat receptív, egy-egy mondat megértését és az annak megfelelő kép kiválasztását igényli. A teszt a magyar nyelvben tipikus grammatikai elemekre összpontosít. A második és harmadik teszt alapelve hasonló. A feladat egy történet elmondása fiatalabb gyermekek számára egy mesekép alapján, illetve a már írni tudó tanulók számára egy fénykép alapján írásban is ez a feladat. Az értékelési szempontok sokrétűek, részben eltérnek a két tesztnél. Mindhárom vizsgálat célja a nyelvfejlődésben elmaradt hallássérült, valamint halló személyek felmérése. A tesztek hiánypótlóak Magyarországon. Miután nemrégén összeállított vizsgálatokról van szó, nem állnak még rendelkezésre kellő számban összehasonlításra szünderd adatok. A szerző célja, hogy a teszt megküldése révén bevonja az érdeklődő szakembereket a vizsgálatokba, és a szünderd kidolgozásához adatokhoz jusson.

Kulcsszavak: teszt, nyelvfejlődés, grammatika, expresszív, receptív, történet, szünderd

Az alábbiakban bemutatott tesztekkel a hallássérülés vagy egyéb okok miatt nyelvfejlődési nehézségeket, zavarokat mutató fiatal gyermekekkel vagy tanulókkal foglalkozó gyógypedagógusok figyelmét szeretném felhívni három, nemrégén át- illetve kidolgozott felmérési lehetőségre, mely bizonyára hasznos lehet az érintett gyermekek nyelvi szintjének közelebbi megismerése szempontjából, akár ki is egészítve a korábban alkalmazott más vizsgálatok eredményeit. Alkalmazásuk során bővül a pedagógiai-pszichológiai felmérések köre, kiegészítve a más-más kompetenciákat feltáró szövegértési, szókincs és egyéb területeket vizsgáló teszteket. Mindezek tükrözik a kommunikációhoz, a tanuláshoz nélkülözhetetlen alapvető készségek aktuális szintjét. Ezek a tesztek hiánypótló jellegűeknek is nevezhetők, mivel tudomásunk szerint hazánkban nem állnak rendelkezésre ilyen típusú vizsgálatok.

Mivel a vizsgálatok újak, még alig áll rendelkezésre összehasonlítási alap azonos korú, tipikus fejlődésű gyermekek átlagos, ilyen irányú teljesítményéről, azaz nincs még magyar

sztenderd. Éppen ezért is tesszük közzé a tesztek, mert azon túl, hogy feltételezzük, hogy hasznosak lehetnek a hallássérült gyermekekkel foglalkozó, illetve a logopédus kollégák számára, az volna a kérésünk, hogy lehetőség szerint működjenek velünk együtt az adatok gyűjtésében. A kar hallgatóinak egy csoportja kezdte meg ezt a munkát, de az adatszám bővítése – ha csak egy-egy tesztnél is – igen hasznos lenne.

Az alábbiakban bemutatásra kerülő valamennyi teszthez készült leírásban a bevezető után igen részletes útmutatót, továbbá a tesztfelvételhez kétféle űrlapot adunk meg. Ezt ugyancsak megküldjük az érdeklődő szakembereknek.

Expresszív-receptív grammatikai teszt (ErG)

Az eljárás első variációját 1979-ben dolgoztuk ki (CSÁNYI 1980, 1983), alkalmazták is a hallgatók oktatásában és szűkebb körben a gyakorlatban. Az alapgondolat a jelenlegi változatnál is megmaradt, azonban több szempontból bővült mind a képanyag, mind a feladatok vonatkozásában. A név rövidítésének magyarázatához: a teszt 21 expresszív feladatot tartalmaz, amelyek a vizsgálati személy (a továbbiakban v.sz.) aktív nyelvi megnyilvánulását (**E**) igénylik, és három nonverbális reakciót, azaz egy képre történő rámutatást igénylő, vagyis receptív (**r**) feladatot. Az eltérő feladatszám miatt szerepel a rövidítésben a nagy **E**, illetve a csak néhány feladatra vonatkozó kis **r**. A **G** természetesen a grammatika szót jelzi.

Az expresszív feladatokat részben újonnan, részben egy korábbi, de meg nem jelent feladatsorozatunk felhasználásával állítottuk össze. A receptíveket a hazánkban is használt amerikai TROG teszt (*Test for Reception of Grammar*, szerző: Dorothy Bishop) feladatainak analógiájára, de más ábrákkal határoztuk meg. Ezek a nyelvi szerkezetek aktív megnyilatkozások formájában nem válthatók ki. Megjegyezzük, hogy meggyőződésünk szerint, az ilyen típusú feladatok nem kizárólag a grammatikai szintet mérik, hanem ugyancsak meghatározók a figyelem, az emlékezet, a gondolkodás (összehasonlítás, kombináció) mérésében, és ezért, eddigi tapasztalataink szerint nem is ritkán, a tanulók a többi funkció működése révén könnyebben megoldották őket a köznap helyzetekben igen gyakran előforduló toldalékokra koncentráló expresszív feladatoknál.

Az expresszív feladatok lényege, hogy a v.sz.-nek kevés kivételtől eltekintve képek segítségével kell kiegészítenie egy sokszor még analógiával is megtámogatott szóval egy mondatot, amely tartalmazza a kritikus grammatikai elemet (például: *Ez a fiú tornázik, és ezek a fiúk is _____.*)

A ErG teszt a nyelvi kompetenciát és performanciát méri a nyelvalakok, nyelvi szerkezetek spontán helyes alkalmazása szempontjából. A hangsúly a spontaneitáson van, tehát a készségszinten, ezért nincs helye gyakorlásnak, gondolkodásnak. Lényeges a feladat megértése, erre szolgálnak az előgyakorlatok, bár meg kell jegyezni, hogy amennyiben hosszabb időt vesz igénybe a tisztázás, az már előjele a további spontán alkalmazás kudarcának. A megfelelő nyelvi szinten lévő személyek azonnal, minden tévovázás nélkül megadják a helyes választ.

Arra törekedtünk, hogy a magyar nyelv jellegzetes grammatikai elemei (ragok, képzők, jelek, névutók, kötőszavak értelmezése által meghatározott igemódok) kerüljenek felmérésre.

A három receptív feladatban néhány mondat szerkezetet választottunk ki, amelyek feltételezésünk szerint kevésbé vagy soha nem használnak aktívan köznap kommunikációjukban a v.sz.-ek. A feladat ebben az esetben négy, elemeiben nagyon hasonló kép közül az elhangzott mondatnak megfelelő ábra kiválasztása (például: *A fazék is, a bögre is piros.* A négy képet ábrázoló lapon a piros és fehér változataiban jelennek meg a tárgyak.).

A teszt – még nem igazolt feltételezésünk szerint – a tipikus fejlődésű gyermekek esetében 3-4 évtől 8-9 éves korig alkalmazható. Az adatgyűjtés során derül ki az is, mi a tényleges nehézségi sorrend, változtatni lehet-e, kell-e még a jelenlegi sorrendben. Az atipikus nyelvi fejlődésű gyermekeknél feltehetőleg kitolódik a tesztfeladatok sikeres megoldásának életkora, és bizonytalan, egyénileg is változó, hogy mikor, és egyáltalán eléri-e egy v. sz. a 24 pontos ú.n. plafonértéket.

A teszt nem időigényes, miután rövid idő szükséges az egyes feladatoknál elvárt válaszhoz, és az értékelés sem bonyolult. A vizsgálatot “face to face”, azaz egyenként kell végrehajtani. A vizsgálatvezető részéről igen aktív exponálást igényel. Az expresszív feladatoknál a kép bemutatása mellett a mondat hangsúlyos, jól érthető elmondására, és a kiegészítendő rész előtt megkezdett mondat megfelelő dallamára, várakozó arckifejezésre van szükség, továbbá egyes képeknél a hiányzó elemre utaló rámutatásra vagy az irány jelzésére is. A súlyosan hallássérült gyermekeknél, nyelvi problémákkal küzdő v.sz.-eknél megerősíthetjük szükség esetén a szóbeli bemutatást a mondat nyomtatott formájának elolvasásával az e célból mellékelt lapról.

A teszt prezentálása papír alapú képek vagy tablet bevonásával történik. A papíralapú képek sorrendjét célszerű a képek jobb felső sarkában kis számjeggyel jelölni.

Az írásbeli közlést felmérő (ÍK) teszt

Több évtizeddel ezelőtt alkalmaztam egy amerikai pszichológus, *Myklebust* vizsgálatát halló és hallássérült 8 és 18 év közötti tanulóknál, fiataloknál (MYKLEBUST 1964, 1970, CSÁNYI 1973, 1974). A feladat egy korabeli fényképről egy történet írása volt. Az értékelés különböző szempontok alapján történt. Jelen tesztnél ennek az eljárásnak az alap gondolatát használtam fel. Megváltoztattam a fényképet, és az értékelési szempontoknak is csak egy részét alkalmaztam, újakkal kiegészítve azokat. A feladat az instrukció szerint akkor is, ma is, a történet írása. Semmiképpen sem a szokásos értelemben vett iskolai fogalmazást várjuk el, vagyis azt, hogy cím, a magyar órákon tanult tagolás, azaz bevezetés, tárgyalás, befejezés, szerepeljen, és kerülni kell bármilyen utalást erre vagy más tanult formákra, mint a párbeszéd, a hasonlat stb. alkalmazása. Ez nem is cél, hiszen nem értékeljük a felmérésben az iskolában elsajátított elemeket. A tartalmi cél a történet, mely alacsonyabb szinten a megadott képnél marad, magasabb szinten pedig már el is szakad a képtől, az csak a történet egy eleme lesz. Természetesen a fiatalabb

gyermek még nem jutnak el ezekre a fokokra, a történetre való felszólítás nem érvényesül, és megmaradnak a kép részleteiről való beszámolásnál. A tartalmi szint meghatározása azonban amúgy is csak egyik eleme a teljeskörű értékelésnek, mely kiterjed a felhasznált szókincsre, a mondatok hosszúságára, típusára, a hibásan megválasztott vagy éppenséggel hiányzó vagy felesleges szavakra, valamint a grammatikai és a helyesírási hibákra.

A teszt felvétele nem időigényes, de ritkán is fordul elő, hogy egy tanuló 10-15 percnél több időt igényelne. Nagyobb gondot az okoz, ha a v.sz. nem hajlandó 1-2 mondatnál többet írni.

Az értékelés a fentiekkel ellentétben kifejezetten időigényes, mivel többszemponútú, ahogyan erre az előzőekben utaltunk, és sor kerül néhány esetben a százalékos összesítésre is. Mindezt elmélyültebb munkát igényel addig, amíg bizonyos rutin ki nem alakul.

Két úrlap áll rendelkezésre a tipikus, illetve az atipikus nyelvi fejlődésű gyermekek vizsgálata számára, miután a teszt értékelésénél egyes kisebb eltérő sajátosságok regisztrálására is sor kerül.

A tesztfelvétel egyénileg is, csoportosan is végezhető. A v.sz.-ek számától függően bemutathatjuk a képet papíralapon, tableten, és nagyobb csoport, osztály esetében akár a falra kivetítve. A kép mindvégig a v.sz.-ek előtt marad. Kifejezetten javasolható a vizsgálat elvégzése a teljes osztálynál például integráltan tanuló gyermekek esetében az összehasonlítás kedvéért, és azért is, mert nem árt képet alkotnunk arról, hogy az osztálytársak hogyan állnak ehhez az általuk nem megszokott feladathoz.

A szóbeli közlést felmérő (SZK) teszt

Az előző teszttel folytatott első kísérleti szakaszban merült fel a gondolataikat még folyamatosan leírni nem tudó tanulók számára a szóbeli közlésre alapozott másik teszt kidolgozása. Ebben az esetben az iskolásoknál az ÍK teszt képét használjuk fel, az óvodásoknál egy mesekép a kiindulópont. Miután a közlés szóban történik, a vizsgálatvezető vagy írásban, vagy a mobiltelefonja segítségével rögzíti a szöveget.

A mesekép illeszkedik a gyermekek életkorához, ugyanakkor nem túl sok részletet tartalmaz, ami lényeges feltétel az ÍK tesztnél is a mondatalkotást elkerülő főnévfelsorolás kiküszöbölésére. A képen állatszereplők vannak, a jelenet mégsem meseszerű, közel áll egy valóságos helyzethez, és többféleképpen lehet akár egy történetbe is beilleszteni, ami már lehetőséget ad valamely magasabb tartalmi szint elérésére.

Az elv ugyanaz, mint az ÍK tesztnél kifejtettek, vagyis a gyermeknek egy képről kell megnyilatkoznia. Nem igazán probléma, inkább életkori sajátosság, ha a v.sz. nem érti meg az instrukciót teljes egészében. A „*Találj ki egy szép mesét!*”, „*Mesélj!*” számára nem feltétlenül jelenti azt, amit elérni szeretnénk, vagyis a kép alapján egy kis történet kialakítását. A felszólítást „*Mi van a képen?*” mondatként értelmezi, és kizárólag a látott elemekről számol be. Kiemeljük, hogy ez fiatalabb életkorban természetes, tipikus fejlődésmenet mellett is.

Az értékelés némileg eltér az írásbeli közlést igénylő tesztnél alkalmazottaktól. Megegyezik a szószám, a mondat szám, a mondat hosszúság, a hibásan választott szavak, a grammatikai hibák és a tartalmi szint értékelése, de kiegészül a szófajok számával, típusával, a szókapcsolatok és az artikulációs hibatípusok számával. Ennél a vizsgálatnál is két űrlap áll rendelkezésre a tipikus és atipikus nyelvi fejlődést mutató gyermekek felmérésére, ugyanazokkal az eltérésekkel, amelyeket az ÍK tesztben is regisztrálunk.

Örömmel veszem a gyógypedagógus kollégák jelentkezését Magyarországon különböző pontjairól, és feltétlenül fel is veszem velük a kapcsolatot. Mint az írás elején hangsúlyoztam, nagyon jó volna, ha segítséget tudnának nyújtani az adatgyűjtésben, abban, hogy minél előbb legalább egy elő-sztenderd álljon rendelkezésre. A beérkező adatokat összesítjük, és szívesen megküldjük az eredményeket a vizsgálatot használó, érdeklődő kollégáknak, amint ezt már érdemes megtenni. A hallássérült vagy valamilyen nyelvi zavart mutató gyermekek adatait is összesítjük, ha hozzájuk jutunk. Az ErG tesztben az űrlap kitöltése önmagában tükrözi az eredményeket, tehát ezt kellene megküldeni. Az ÍK és SZK tesztben viszont vállaljuk a tipikus fejlődésű gyermekek anyagainak értékelését, nem akarva ezzel túl nagy megterhelést okozni.

Irodalomjegyzék

- BISHOP, D. (1983): *Test for Reception of Grammar*. The author's publication.
- CSÁNYI Y. (1973): Siketek írásbeli kifejezőképességének vizsgálata formai és tartalmi szempontból a Myklebust féle PSL teszt felhasználásával. I. *Gyógypedagógia*, 4-5. 149-155.
- CSÁNYI Y. (1973): Siketek írásbeli kifejezőképességének vizsgálata formai és tartalmi szempontból a Myklebust féle PSL teszt felhasználásával. II. *Gyógypedagógia*, 6. 161-166.
- CSÁNYI Y. (1974): Siketek írásbeli kifejezőképességének vizsgálata formai és tartalmi szempontból a Myklebust féle PSL teszt felhasználásával. III. *Gyógypedagógia* 1. 10-17.
- CSÁNYI Y. (1980): Verbal testing of deaf persons and its consequences for remedial education methods. *International Journal of Rehabilitation Research* 3. 396-398.
- CSÁNYI Y. (1983): Speciális nyelvtanulási nehézségek súlyos hallássérülteknél. In: BARKÓCZI I. – NAGY J. (szerk.): *Magyar Pszichológiai Társaság (MPT) VI. Tudományos Konferenciája: II. Tematikus vitaanyagok*. 311 p. 64-66.
- LUKÁCS Á. – GYÖRI M. – RÓZSA S. (2009): *TROG*. Kézikönyv. Magyar Adaptáció. OS Hungary Tesztfejlesztő Kft.
- MYKLEBUST, H. R. (1964): *The Psychology of Deafness*. 2d ed. New York – Edinburgh. New York, Grune & Stratton.
- MYKLEBUST, H. R. (1970): *Development and Disorders of Written Language*. New York – London. New York, Grune & Stratton 1965-1973.